

судового розгляду тощо. Витрати зазначених ресурсів не завжди є виправданими.

Можна виділити основні позитивні моменти письмового провадження, зокрема, економія часу, коштів та ресурсів учасників судового розгляду; економія часу, коштів і ресурсів судів; сприяння дотриманню розумних строків розгляду.

На нашу думку, доцільно було б внести зміни до ст. 435 КПК України та надати суду касаційної інстанції на власний розсуд вирішувати питання про проведення письмового касаційного розгляду, у випадках, коли участь сторін у кримінальному провадженні не є обов'язковою.

Мар'янова Світлана Сергіївна

аспірантка кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СУДОМ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ТА КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Норми ст. 417 та ст. 440 КПК України встановлюють загальне правило, відповідно до якого суд апеляційної або касаційної інстанції, встановивши обставини, передбачені ст. 284 КПК України, скасовує обвинувальний вирок чи ухвалу і закриває кримінальне провадження.

На перший погляд, така нормативна регламентація підстав та порядку реалізації судом апеляційної та касаційної інстанції свого повноваження щодо закриття кримінального провадження є чіткою і несуперечливою, втім вона неодноразово піддавалася критиці у доктрині. Суперечливістю відзначилася і судова практика застосування відповідних положень КПК України.

Неоднозначно був розтлумачений у правозастосовній практиці припис ст. 440 КПК України щодо одночасного прийняття рішення про скасування вироку та закриття провадження у разі ідентифікації підстав, визначених ст. 284 КПК України. У практиці Касаційного кримінального Суду Верховного Суду (далі – ККС ВС) виникло питання про те, чи можливе прийняття рішення про закриття кримінального провадження без скасування вироку. Наприклад, ухвалою ККС ВС від 16 травня 2018 року кримінальне провадження було закрито, водночас, суд не прийняв рішення про скасування вироку. У відповідній касаційній скарзі засуджений та його захисник ставили питання про зміну судового рішення, обґрунтовуючи це неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність та невідповідністю призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення і особі засудженого. Однак, на час розгляду касаційної скарги засуджений помер у лікарні установи виконання покарань. Принагідно зазначити, що прокурор у судовому засіданні наполягав на тому, що касаційний суд має розглянути касаційні скарги, прийняти рішення за результатами такого розгляду, після чого відповідно до вимог ст. 440 КПК України скасувати судові рішення та закрити кримінальне провадження. ККС ВС із такою позицією не погодився, зазначивши, що положення ст. 440 КПК України про скасування обвинувального вироку або ухвали відносяться до тих випадків, коли обставини, зазначені у ст. 284 КПК України існували на момент постановлення таких судових рішень [1].

Суддя ККС ВС Стороженко С.О. не погодився із такою позицією більшості суддів колегії, виклавши окрему думку, у якій зазначив, що «вказане міркування не відповідає дійсності, оскільки за змістом ст. 440 КПК, суд касаційної інстанції повинен «встановити» обставини визначені в ст. 284 КПК під час касаційного розгляду, які даватимуть цьому суду підстави для скасування судових рішень і закриття кримінального провадження. Крім того, ст. 440 КПК містить пряму вказівку законодавця про закриття кримінального провадження із скасуванням обвинувального вироку чи ухвали суду. З огляду на зазначений прямий припис закону, висновок колегії суддів про «єдине правильне прийняте рішення» -

закриття кримінального провадження щодо ОСОБА_2 без скасування постановлених стосовно нього судових рішень, на мою думку, є надто категоричним судженням» [2].

Така практика не була усталеною, в інших рішеннях ККС висловлював протилежний підхід до вирішення цієї проблеми, тож це питання стало предметом розгляду Об'єднаної палати ККС. В ухвалі Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 16 січня 2019 року суд дійшов такого висновку: «в разі смерті засудженого відсутні підстави для автоматичного скасування обвинувального вироку чи ухвали суду та закриття касаційного провадження судом касаційної інстанції з посиланням на ст. 440 КПК, оскільки вона відсилає до ст. 284 КПК, яка, у свою чергу, не містить такої вимоги. Скасування обвинувального вироку чи ухвали суду та закриття касаційного провадження судом касаційної інстанції з підстав, передбачених ст. 440, п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК, можливе лише у разі, якщо обвинувачений помер до набрання обвинувальним вироком законної сили, що не було враховано судом на час ухвалення відповідного рішення» [3]. Суд зазначив, що смерть засудженого у більшості випадків робить касаційне провадження безпредметним, оскільки застосування до особи, яка померла, кримінально-правових наслідків діяння є неможливим. З цих мотивів Об'єднаною палатою було прийнято рішення про **закриття касаційного провадження** (курсив мій – С.М.) за касаційною скаргою засудженого.

Із цього випливає, що у разі, якщо підстава, передбачена п.5 ч.1 ст. 284 КПК України була ідентифікована судом апеляційної інстанції під час здійснення перегляду судового рішення – суд має прийняти рішення про скасування обвинувального вироку чи ухвали і закриття кримінального провадження, за умови, що питання про реабілітацію особи не порушується. У разі ж, якщо відповідна обставина виникла під час перегляду судового рішення в касаційному порядку, після того як вирок набрав законної сили, суд має прийняти рішення про закриття касаційного провадження (знову ж таки, крім випадків, коли продовження провадження є необхідним для реабілітації особи).

Проблемним у судовій практиці було й питання закриття кримінального провадження та наявності у суду апеляційної або касаційної інстанції повноваження скасувати виправдувальний вирок. У ст. 417 та 440 КПК України законодавець допускає скасування судом апеляційної або касаційної інстанції лише обвинувального вироку. ККС ВС ухвалою від 21 листопада 2019 року було закрито кримінальне провадження з перегляду в касаційному порядку виправдувального вироку [4]. У рішенні суд зазначив, що відсутність вимоги законодавця до скасування виправдувального вироку в разі смерті особи, яка притягувалась до кримінальної відповідальності, не змушує суд до такого безумовного скасування.

Що стосується провадження в суді апеляційної інстанції, у літературі неодноразово висловлювалися позиції про те, що вказівка у ст. 417 КПК України на скасування лише обвинувального вироку є безпідставним обмеженням повноважень суду. Н.Р. Бобечко з цього приводу зазначав, що «у випадках, встановлених у ч. 1 ст. 373 КПК України, суд першої інстанції ухвалює виправдувальний вирок. Немає будь-яких теоретичних та практичних аргументів проти надання й апеляційній інстанції повноваження ухвалювати виправдувальний вирок з цих же підстав» [5, с. 268]. Позицію щодо необхідності вилучення із положень ст. 417 КПК України вказівки на обвинувальний вирок обстоює І.В. Гловюк, розглядаючи це питання в контексті закриття кримінального провадження на підставі п.5 ч.1 ст. 284 КПК України у разі, коли на стадії апеляційного провадження помер обвинувачений, щодо якого постановлено виправдувальний вирок. Аналізуючи полярну судову практику судів апеляційної інстанції у цьому аспекті, вчена доходить висновку, що правильним є таке застосування норм ст.ст. 284, 417 КПК України, щоб вирок залишати без змін, а кримінальне провадження закривати у зв'язку зі смертю обвинуваченого [6, с. 60].

Як бачимо, формулювання підстав та процесуального порядку закриття кримінального провадження у ст. 417 та 440 КПК України не відповідає потребам судової практики. Чимало питань залишаються поза межами

нормативної регламентації, що породжує неоднозначну судову практику. Саме тому, пошук шляхів вдосконалення відповідних положень КПК України є перспективним напрямком дослідження проблем судового провадження.

Список використаних джерел:

1. Ухвала Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 16 травня 2018 року, судова справа № 740/1146/16-к. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74189881>
2. Окрема думка судді Стороженка С.О. щодо ухвали Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 16 травня 2018 року, судова справа № 740/1146/16-к. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74262807>
3. Ухвала Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного суду від 16 січня 2019 року, судова справа № 761/33482/16-к. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/79314140>
4. Ухвала Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21 листопада 2019 року, судова справа № 761/24101/15-к. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/85903575>
5. Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України : дис... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Львів : Львівський національний ун-т ім. Івана Франка, 2016. 498 с.
6. Гловюк І.В. Питання закриття кримінального провадження щодо померлого обвинуваченого у судовому провадженні. Соціально-правові студії. 2021. Випуск 2 (12). С. 57-63.